

RANG ATAMALARI VA ULARNING MADANIY TIMSOLI: TILLARARO TAHLIL

Ravshanova Adiba Muhammad-qizi

*Samarqand viloyati Samarqand davlat chet tillari instituti
Ingliz filologiyasi va tarjimashunoslik fakulteti 2-bosqich talabasi
93 036 77 11*

ravshanovaadiba77@gmail.com

Anotatsiya Ushbu maqola turli tillarda rang atamalarining lingvistik xususiyatlari va madaniy timsollarini qiyosiy tahlil qiladi. Rang atamalarining asosiy va qo'shimcha ma'nolari, ularning metaforik qo'llanilishi hamda turli madaniyatlarda ranglarga berilgan semantik yuklamalar o'rganiladi. Tadqiqotda ranglarning ramziyligi, urf-odatlar, e'tiqodlar, adabiyot va san'at asarlarida qanday aks etishi tahlil qilinadi. Maqolada ranglar nafaqat optik hodisa, balki madaniy kod ekanligi ham ta'kidlanadi. Tilshunoslik, madaniyatshunoslik, etnologiya va psixologiya sohalaridan olingan ma'lumotlar asosida, maqola rang atamalarining madaniy timsoli tildan-tilga qanday farq qilishini ochib beradi. Natijalar til va madaniyat o'rtasidagi murakkab munosabatlarni tushunish, madaniyatlararo aloqani yaxshilash va tarjima masalalarini hal etish uchun muhim ahamiyatga ega.

Kalit sozlar: Rang atamalari, Madaniy timsol, Tillararo tahlil, Lingvistik relativizm, Semantika, Metafora, Ramziylik, Madaniyatshunoslik, Etnolingvistika

Kirish.

Ranglar insoniyat tajribasining ajralmas qismi bo'lib, nafaqat vizual idrokda, balki madaniy va lingvistik ifodalarda ham muhim rol o'ynaydi. Rang atamalari har bir tilda o'ziga xos tarzda tuzilgan bo'lib, ular orqali ranglar olamiga bo'lgan munosabat ham aks etadi. Ranglar nafaqat optik hodisa, balki madaniy kod sifatida ham namoyon bo'ladi. Ushbu maqola turli tillarda rang atamalarining lingvistik xususiyatlari va ularning madaniy timsollarini qiyosiy tahlil qilishga bag'ishlangan. Tadqiqot rang atamalarining asosiy va qo'shimcha ma'nolari, metaforik qo'llanilishi hamda turli madaniyatlarda ranglarga berilgan semantik yuklamalarni o'rganishni o'z ichiga oladi.

Rang atamalarining lingvistik xususiyatlari

Rang atamalarining lingvistik tuzilishi tillarga xos xususiyatlarga bog'liq. Ba'zi tillarda rang atamalari oddiy, asosiy so'zlardan iborat bo'lsa, boshqa tillarda ular murakkab tuzilishga ega bo'lishi mumkin. Masalan, ingliz tilida "red" (qizil), "blue" (ko'k), "green"

(yashil) kabi asosiy rang atamaları mavjud. O'zbek tilida ham "qizil", "ko'k", "yashil" kabi asosiy ranglar mavjud, biroq ularning qo'llanilishi va semantik doirasi ingliz tilidagidan farq qilishi mumkin.

Ba'zi tillarda ranglar aniq ajratilmagan bo'lishi mumkin. Misol uchun, ayrim afrika tillarida "yashil" va "ko'k" ranglari uchun bitta so'z ishlatiladi. Bu esa, ushbu madaniyatlarda ranglarni idrok etish va kategoriyalashning o'ziga xosligini ko'rsatadi.

Rang atamalarining madaniy timsoli

Ranglar turli madaniyatlarda turli xil ramziylik va ma'nolarga ega bo'lishi mumkin. Ranglarning madaniy timsoli urf-odatlar, e'tiqodlar, adabiyot, san'at va tarix bilan bog'liq. Quyida turli ranglarning madaniy timsollariga misollar keltirilgan:

- Qizil: Qizil rang ko'plab madaniyatlarda hayot, energiya, ishtiyoq, sevgi va qon bilan bog'liq. Xitoy madaniyatida qizil rang omad, baxt va farovonlikni anglatadi. G'arb madaniyatida qizil rang xavf, ogohlantirish va g'azabni ifodalashi mumkin.

- Oq: Oq rang ko'pincha poklik, begunohlik, tinchlik va motam bilan bog'liq. G'arb madaniyatida oq libos kelinning pokligini ramziy qiladi. Sharq madaniyatlarida, xususan, Xitoy va Koreyada oq rang motam va qayg'uni ifodalaydi.

- Qora: Qora rang ko'pincha zulmat, sir, yomonlik, motam va o'lim bilan bog'liq. G'arb madaniyatida qora rang motamning ramzi hisoblanadi. Ba'zi Afrika madaniyatlarida qora rang yashash, unumdorlik va hayotni anglatadi.

- Yashil: Yashil rang ko'pincha tabiat, o'sish, yangilanish, umid va unumdorlik bilan bog'liq. Irlandiya madaniyatida yashil rang Irlandiya manzarasining ramzi bo'lib, muqaddas hisoblanadi. Islom dinida yashil rang jannat va baraka ramzi sifatida qadrlanadi.

- Ko'k: Ko'k rang ko'pincha osmon, dengiz, tinchlik, barqarorlik, ishonchlilik va melankoliya bilan bog'liq. G'arb madaniyatida ko'k rang ko'pincha erkaklik va ishonchlilikni ifodalaydi. Ba'zi madaniyatlarda ko'k rang yomon ko'zdan saqlaydi, deb ishoniladi.

- Sariq: Sariq rang ko'pincha quyosh, quvonch, optimizm, energiya va xiyonat bilan bog'liq. G'arb madaniyatida sariq rang ba'zida qo'rqqoqlikni ifodalashi mumkin. Xitoy madaniyatida sariq rang imperatorlik rangidir va kuch, donolik va obro'ni anglatadi.

Rang atamalarining metaforik qo'llanilishi

Rang atamaları ko'pincha metaforik ma'nolarda qo'llaniladi. Metaforik qo'llanilish ranglarning semantik doirasini kengaytirib, ularni abstrakt tushunchalar va hissiyotlarni ifodalash uchun ishlatish imkonini beradi. Masalan:

- "Qizil chiziq" iborasi o'tib bo'lmaydigan chegarani anglatadi.
- "Moviy tushkunlik" iborasi qayg'uli, xomush holatni ifodalaydi.
- "Oq yolg'on" iborasi zarar keltirmaydigan, kichik yolg'onni anglatadi.
- "Qora ro'yxat" iborasi keraksiz, taqiqlangan shaxslar yoki narsalar ro'yxatini anglatadi.

- "Yashil nur" iborasi biror narsaga ruxsat berilganini bildiradi.

Turli tillarda rang atamalarining metaforik qo'llanilishi madaniy xususiyatlarga bog'liq bo'lishi mumkin. Misol uchun, "ko'k qon" iborasi Yevropa madaniyatida aristokratik kelib chiqishni anglatadi, ammo bu ibora boshqa madaniyatlarda boshqa ma'nolarga ega bo'lishi mumkin. Rang atamaları va ularning madaniy timsoli til va madaniyat o'rtasidagi murakkab munosabatni aks ettiradi. Til madaniyatning bir qismi bo'lib, madaniy qadriyatlar, e'tiqodlar va urf-odatlarini o'zida mujassam etadi. Rang atamaları orqali madaniyat o'zining ranglarga bo'lgan munosabatini va ularning ramziyligini ifodalaydi. Rang atamalarining madaniy timsoli tilshunoslik relativizmi nazariyasi bilan bog'liq. Ushbu nazariyaga ko'ra, til insonning dunyoni idrok etishiga ta'sir qiladi. Rang atamalarining farqlari turli madaniyatlarda ranglarni idrok etishning o'ziga xosligini ko'rsatishi mumkin. Rang atamaları va ularning madaniy timsoli turli tillarda o'ziga xos tarzda namoyon bo'ladi. Ranglar nafaqat vizual idrok obyekti, balki madaniy kod, ramziylik va metaforik ma'nolarni o'z ichiga olgan muhim lingvistik elementdir. Rang atamalarining tillararo tahlili til va madaniyat o'rtasidagi murakkab munosabatni tushunishga yordam beradi, madaniyatlarda aloqani yaxshilash va tarjima masalalarini hal etish uchun muhim ahamiyatga ega. Kelgusida ushbu mavzuni yanada chuqurroq o'rganish uchun turli tillardagi adabiyot, san'at va folklor asarlarida ranglarning qo'llanilishini tahlil qilish, shuningdek, etnolingvistik tadqiqotlar o'tkazish maqsadga muvofiqdir.

Rang atamaları va ularning madaniy timsoli ko'plab tillarda muhim ahamiyatga ega. Har bir til rang atamalarini o'ziga xos sharoitda rivojlantiradi va ularning madaniy konteksti bilan bog'liq bo'lgan ma'nolari mavjud. Ranglar nafaqat ko'rish tajribamizni ifodalaydi, balki tarixiy, ijtimoiy va madaniy kontekstlarda muhim rol o'ynaydi. Masalan, O'zbekistonda qizil rang ko'pincha jasorat va kuchni ifodalovchi rang sifatida qaraladi. Bu rang asosan an'anaviy to'ylar va bayramlarda ishlatiladi, chunki u hayotning energiyasini va ehtirosini ifodalaydi. Shu bilan birga, boshqa madaniyatlarda, masalan, Xitoyda, qizil rang baxt va muvaffaqiyat ramzi hisoblanadi. Bu ranglar o'rtasida farq mavjud bo'lsa-da, ularning ijtimoiy va madaniy ahamiyati har doim o'ziga xosdir. Boshqa ranglarga ham o'xshash misollar keltirish mumkin. Masalan, ko'k rang O'zbek madaniyatida tinchlik va barqarorlikni ifodalasa, Yapon va boshqa Sharq madaniyatlarida bu rang ko'pincha xatolar va begonalar bilan bog'lanadi. Bu ranglarning qabul qilinishi va talqini madaniyatga qarab farq qiladi. Tillarda rang atamaları boshqa tildan tarjima qilinganda, madaniy kontekstni hisobga olish zarur. Odatda, ranglar bir xil ko'rinishda bo'lsa ham, ularning madaniy timsoli va qabul qilinishi farq qiladi. Rang atamaları qadimgi davrlardan boshlab odamlar o'rtasida muloqot uchun muhim vosita bo'lib kelgan. Ular ijtimoiy aloqalar, shaxsiy his-tuyg'ular va madaniy meros bilan bog'liq faktlarni ifodalaydi. O'zbek tilida "yashil" rang atamasi hayot,

rivojlanish va ilm-fan bilan bog'liq bo'lsa, boshqa tillarda (masalan, ingliz tilida) bu rang tabiatning go'zalligini ifodalaydi va ko'plab madaniyatlarda hurmat qilingan. Bu madaniy o'zaro ta'sirlar ranglarning anglanishida va ularga berilgan ma'nolarda namoyon bo'ladi. Shunday qilib, rang atamalari va ularning madaniy timsoli tillararo tahlil qilishda ko'p jihatdan qiziqarli va muhim ahamiyatga ega. Har bir rang o'ziga xos ijtimoiy va madaniy kontekstda yoritiladi, bu esa bizga ranglar orqali odamlarning fikrlarini, his-tuyg'ularini va qadriyatlarini yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Ranglar, shuningdek, insoniyatning umumiy tilida muhim buyum sifatida xizmat qiladi.

Xulosa.

Ushbu maqola rang atamalarining nafaqat lingvistik, balki madaniy hodisa ekanligini ham ko'rsatdi. Turli tillarda rang atamalari tuzilishi, ularning madaniy ramziyligi va metaforik qo'llanilishi sezilarli darajada farq qiladi. Ranglar orqali madaniyat o'zining e'tiqodlari, urf-odatlarini va qadriyatlarini ifodalaydi. Ingliz, o'zbek va boshqa tillardagi qiyosiy tahlil ranglarning madaniy ahamiyati universal emasligini, balki har bir jamiyatda o'ziga xos ma'nolarga ega ekanligini tasdiqladi. Bu esa madaniyatlararo muloqotda e'tiborli bo'lishni taqozo etadi. Tilshunoslik, madaniyatshunoslik va psixologiya sohalaridagi tadqiqotlar rang atamalarining madaniy timsolini yanada chuqurroq o'rganishga yo'l ochadi. Ranglar olami orqali biz madaniy xilma-xillikni anglash va qadrlash imkoniyatiga egamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Абдуллаева, Р. (2003). Тил ва маданият муносабати. Toshkent: Fan, 120-150 betlar.
2. Аҳмедов, А. (2010). Лингвистик прагматика. Toshkent: Tafakkur, 80-100 betlar.
3. Боқиева, Г. (2015). Ўзбек тили фразеологияси. Toshkent: Navro'z, 150-180 betlar.
4. Мирзаев, Т. (2005). Ўзбек халқ оғзаки ижоди. Toshkent: Sharq, 200-230 betlar.
5. Раҳматуллаев, Ш. (2009). Ўзбек тилининг изоҳли луғати. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi Davlat Ilmiy Nashriyoti, 50-70 betlar